

Beata Leszczyńska

Kontrola eksportu dóbr kultury w prawie hiszpańskim

Ochrona Zabytków 47/3-4 (186-187), 244-249

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KONTROLA EKSPORTU DÓBR KULTURY W PRAWIE HISZPAŃSKIM

Gwałtowne zmiany polityczne i gospodarcze dokonujące się w Polsce od kilku lat pociągnęły za sobą daleko idące następstwa we wszystkich praktycznie dziedzinach życia. Ogarnęły swym zasięgiem również problemy pozornie bardzo odległe od polityki czy gospodarki, na przykład ochronę dóbr kultury. Tymczasem i w tej dziedzinie wiele się dzieje, a zachodzące procesy wymagają stałej obserwacji i gotowości do zaradzenia ich niejednokrotnie niekorzystnym skutkom.

Przykładem takich nowych wyzwań jest zagadnienie kontroli eksportu dzieł sztuki. Regulują je przepisy z 1962 r., dzisiaj funkcjonujące w całkowicie odmiennych niż w chwili swego powstania okolicznościach. Z jednej strony mamy bowiem do czynienia z rozwojem bardzo do niedawna ograniczonego rynku sztuki, którego wciąż atrakcyjne ceny powodują napływ wielu nawet średniej wartości antyków z zagranicy, z drugiej zaś otwarcie szczerlnie niegdyś kontrolowanych granic państwowych niewątpliwie ułatwia nielegalny eksport dóbr kultury. W tej sytuacji postawione zostało pytanie, czy wobec tak diametralnych zmian słuszne jest utrzymywanie wciąż obowiązującego, aczkolwiek często wyłącznie nominalnego zakazu eksportu i czy realne jest odzyskiwanie obiektów wywożonych?¹

Odpowiedź na nie oraz ewentualne postulaty ustawodawcze winny być poprzedzone analizą istniejących zagrożeń² i uwzględnić pewne okoliczności zewnętrzne, na przykład zamiar przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, gdzie obowiązują odmiennie w interesującej nas dziedzinie prawa. Niezbędne jest zatem poznanie ich zasad i sposobu funkcjonowania³. Jedną z takich prób jest niniejszy artykuł, który otwiera cykl publikacji poświęconych prawodawstwu europejskiemu⁴.

Ochrona i zachowanie bogatego dorobku kulturo-

wego Hiszpanii stały się w ostatnich latach przedmiotem kompleksowego uregulowania prawnego. Konieczność taka zaistniała na skutek postępującego uszczuplenia dziedzictwa kultury hiszpańskiej. Brak odpowiednich mechanizmów prawnych w dziedzinie kontroli eksportu i nieadekwatność poprzednich rozwiązań do aktualnych warunków społeczno-ekonomicznych stanowiły zachętę do wywozu dzieł sztuki na szerszą skalę. Przyczynił się do tego również, datujący się od XIX w., wzrost zainteresowania dziełami sztuki europejskiej na rynku amerykańskim, co było związane z rozwojem kolekcjonerstwa i traktowaniem zakupionych dzieł sztuki jako lokaty kapitału. Opisujący barwnie te procesy S. E. Nahlik podaje, że ofiarą kolekcjonerów padły także wówczas liczne klasztory hiszpańskie⁵.

Do 1926 r. Hiszpania w zasadzie nie posiadała regulacji prawnej w zakresie kontroli eksportu dóbr kultury⁶. Postępujące w związku z tym zmniejszanie się zasobów narodowego dziedzictwa narzuciło konieczność ujęcia w normy legislacyjne obrotu dziełami sztuki⁷. Głównymi aktami prawnymi były Dekret Królewski z 1926 r. o ochronie i zachowaniu narodowych dóbr artystycznych i historycznych oraz ustawa z 1933 r. o narodowym dziedzictwie artystycznym.

W Dekrecie Królewskim ustawodawca użył pojęcia „narodowego artystycznego i archeologicznego skarbu”⁸. W jego skład wchodziły dobra, zarówno ruchome, jak i nieruchome, których „ochrona miała istotne znaczenie dla narodu z powodów artystycznych lub kulturalnych”⁹. Taka definicja sformułowana została w oparciu o metodę kategoryzacji, która posługuje się bardzo ogólnym opisem obiektów uznanych za dobra kultury¹⁰. Zgodnie z tym wyróżniono następujące klasy „nieruchomego skarbu narodowego”:

1. Wszystkie nieruchome pomniki lub ich części wcześniej już uznane za narodowe, historyczne, arty-

1. Por. W. Kowalski, *Polonica za granicą — problem prawny — problem kulturowy*, „Muzealnictwo” 1993, nr 35, s. 34.

2. Analizie takiej służyła m.in. konferencja zorganizowana przez polski komitet ICOM i Ośrodek Zbiorów Publicznych w Warszawie jesienią 1993 r. — materiały z niej opublikowano w tomie *Kradzieże i przemył dóbr kultury*, Warszawa 1994. Por. też W. Kowalski, *Przestępczość a ochrona dziedzictwa kulturowego krajów Europy Centralnej i Wschodniej*, „Ochrona Zabytków” 1993, nr 2, s. 147-154.

3. Na ten temat por. W. Kowalski, D. Skatuba, *Kontrola eksportu dóbr kultury w prawie wewnętrznym państw Unii Europejskiej*, „Ochrona Zabytków” 1993, nr 3, s. 264-269.

4. Autorka jest współpracownikiem utworzonej ostatnio w Katowicach Pracowni Prawa Ochrony Własności Intelektualnej i Dóbr Kultury, która powstała w Katedrze Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego na Wydziale Prawa i Administracji

Uniwersytetu Śląskiego.

5. S. E. Nahlik, *Zagadnienie międzynarodowej ochrony dzieł sztuki w czasie pokoju* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Juliana Makowskiego z okazji 50-lecia pracy naukowej*, Warszawa 1957, s. 225 i nast.

6. Od 1911 roku obowiązywała ustawa o wykopaliskach archeologicznych, uzupełniona Dekretem Królewskim z 1912 roku — Por. B. Burnham, *The Protection of Cultural Property. Handbook of National Legislations*, Paris 1974, s. 134.

7. J. D. G. Campos, M. V. Soriano, *Law and Practice of International Art Trade in Spain* (w:) *International Sales of Works of Art*, Paris-New York 1990, s. 108.

8. B. Burnham, op.cit., s. 134.

9. Tamże.

10. L. V. Prot, P. J. O’Keefe, *National Legal Control of Illicit Traffic in Cultural Property*, Paris 1983, s. 7.

styczne; pomniki archeologiczne oraz wszystkie te, które będą uznane za część skarbu narodowego;

2. budowle i ich zespoły, których odnowa i konserwacja są niezbędne dla zachowania typowego artystycznego i krajobrazowego charakteru Hiszpanii;

3. pozostałości i obiekty o znaczeniu paleontologicznym lub prehistorycznym, jaskinie, grotty, skały, malowidła skalne, pomniki prehistoryczne, wykopaliska oraz jakiegokolwiek obiekty o znaczeniu paleontologicznym, historycznym, artystycznym, dokumentacyjnym¹¹.

W skład ruchomych dóbr kultury wchodziły natomiast obiekty historyczne i artystyczne, jak również wszystkie inne, które „składały się na kulturę narodową”¹². Do kategorii tej zaliczano też „wszystkie dzieła malarstwa, dekoracji, rysunku i grafiki mające więcej niż sto lat”¹³.

Kategoryzacja, która z punktu widzenia potrzeb praktyki nie była wystarczająca, uzupełniona została o metodę klasyfikacji. System ten opierał się na instytucji rejestru dóbr kultury i polegał na przyznaniu wzmożonej ochrony prawnej obiektom do niego wpisanym¹⁴. Rejestr taki, nazywany w Hiszpanii inwentarzem, zawierał dobra kultury, które zostały do niego włączone na mocy specjalnej decyzji. Były to obiekty stanowiące własność pojedynczych osób, władz kościelnych oraz państwa. Wpis do inwentarza pociągał za sobą wiele konsekwencji. Między innymi zakazane było zamierzone niszczenie obiektów sklasyfikowanych. Dokonywanie jakichkolwiek modyfikacji takich obiektów mogło mieć miejsce jedynie po otrzymaniu stosownego zezwolenia. Było ono również niezbędne, gdy zamierzano dany obiekt z inwentarza wyłączyć.

Hiszpańskie prawo sprzed 1985 r. umożliwiało prowadzenie badań o charakterze artystycznym, archeologicznym lub paleontologicznym na terenie prywatnym lub publicznym¹⁵. Na tego rodzaju działalność wymagane było zezwolenie, o które ubiegać się mogły hiszpańskie i zagraniczne towarzystwa naukowe. W tym kontekście interesujące jest postanowienie umożliwiające wywóz „unikatowych dzieł w celu studiów na okres jednego roku”¹⁶. Prawo to przysługiwało obcokrajowcom, którzy odkryli dany obiekt w trakcie prac archeologicznych.

W zakresie eksportu dóbr kultury dawna regulacja hiszpańska zawierała znacznie ograniczenia, które jednak w praktyce nie przyniosły spodziewanych rezultatów¹⁷. Wpływ na to miały różne czynniki, m.in.:

„zaniedbania ze strony instytucji odpowiedzialnych za ochronę dóbr kulturalnych, ograniczenia nakładane na właścicieli takich dóbr i brak efektywnej kontroli celnej”¹⁸. Wiązało się to ponadto ze słabą ekonomicznie pozycją państwa hiszpańskiego¹⁹. Niemniej w ustawodawstwie tego kraju istniał zapis o zakazie eksportu ważnych obiektów o znaczeniu historycznym, artystycznym i archeologicznym, chyba że na ich wywóz otrzymano zezwolenie. Całkowicie zabroniony był wywóz nieruchomości lub ich części mających więcej niż sto lat. Zakaz ten obejmował również wszystkie ruchome starożytne obiekty sklasyfikowane.

Zezwolenie było wymagane, gdy wartość obiektu przekraczała 50.000 peset. Jeśli deklarowana wartość dobra kultury przekraczała 1.000.000 peset, wówczas mogło być ono wywiezione, jeżeli zostało nabyte na aukcji publicznej. W takim wypadku jednak państwu przysługiwało prawo pierwokupu po cenie, za jaką nabył obiekt jego nowy właściciel. Termin, jakim dysponowało państwo dla realizacji swego uprawnienia wynosił sześć miesięcy od daty sprzedaży.

Osoba zamierzająca wywieźć dobro kultury (po uzyskaniu zezwolenia) zobowiązana była do zapłacenia progresywnego podatku od jego wartości. Również w tej sytuacji państwo mogło nabyć obiekt w przeciągu trzech miesięcy.

Każda próba nielegalnego wywozu za granicę mogła spowodować konfiskatę dobra. Jeżeli zostało ono już wyeksportowane, i to bez stosownego zezwolenia, na każdego, kto brał udział w tym procederze nakładano grzywnę. Wysokość jej była liczona od wartości wywiezionego przedmiotu.

Podkreślano, że rozwiązanie takie nie sprawdzało się w sytuacji, gdy osoba, która bezprawnie wywiozła obiekt pozostała na stałe za granicą. Grzywna nie rekompensowała też uszczerbku, jaki w związku z tym poniosło hiszpańskie dziedzictwo²⁰.

Jeśli chodzi o zmianę stanu prawnego dóbr sklasyfikowanych (sprzedaż, darowiznę, przekazanie), to mogła ona być dokonywana w sposób wolny od ograniczeń tylko na terytorium Hiszpanii. Regulacja ta miała moc wiążącą w stosunku do „starożytności i dzieł sztuki mających więcej niż sto lat”²¹. Dodatkowym warunkiem była wartość dobra — nie przekraczająca 400.000 peset. Obiekty o wartości większej mogły zostać sprzedane, ale jedynie po publicznym ogłoszeniu takiego zamiaru na piętnaście dni przed datą transakcji.

11. B. Burnham, op.cit., s. 134

12. Tamże.

13. Tamże.

14. Por. L. V. Prot, P. J. O'Keefe, op.cit., s. 8.

15. Warunki prowadzenia wykopalisk określało prawo z 1912 roku — por. B. Burnham, op.cit., s. 135.

16. Tamże.

17. Opinia wyrażona w: J. D. G. Campos i M. V. Soriano, op.cit., s. 108.

18. Tamże.

19. Tamże.

20. Por.: P. J. O'Keefe, *Law and the Cultural Heritage*, Vol. 3, Movement London Edinburgh 1989, s. 457.

21. B. Burnham, op.cit., s. 135.

Jeżeli wartość obiektu przewyższała sumę 500.000 peset, zamiar zbycia winien być zgłoszony dyrektorowi Muzeum Sztuk Pięknych i Archeologicznych tej prowincji, w której sprzedaż miała mieć miejsce i podany do publicznej wiadomości w jej granicach. Jeżeli natomiast sprzedano dobro o wartości przekraczającej 500.000 peset, odpowiedni organ administracyjny zobowiązany był do opublikowania wiadomości o tym fakcie na terenie całego kraju.

Jak w wypadku eksportu przedmiotów należących do narodowego dziedzictwa, tak i przy zmianie ich stanu prawnego państwu przysługiwało prawo pierwokupu. Ustawodawca ograniczył je jednak do dóbr o wartości przekraczającej 400.000 peset.

Ustawa i Dekret Królewski zawierały również postanowienia odnośnie wypożyczania dóbr kultury, ich odzyskiwania oraz karania za nielegalny wywóz za granicę. Wypożyczanie dzieł sztuki z muzeów narodowych (a zwłaszcza z Prado) na wystawy zagraniczne było w zasadzie zabronione, w wyjątkowych wypadkach decyzję taką mogła podjąć dykcja właściwego muzeum. W ustawie znalazł się również zapis o zobowiązaniu rządu do ułatwiania zwrotu nielegalnie wywiezionych obiektów²². Nielegalny wywóz lub jego usiłowanie karane było grzywną. Stanowiła ona trzykrotną wysokość wartości wywiezionego dobra, a gdy było ono „narodowym skarbem kulturalnym” — czterokrotną²³.

Rok 1985 przyniósł nowe rozwiązania prawne w sferze ochrony dóbr kultury i kontroli ich eksportu. Podstawowym aktem normatywnym jest ustawa nr 16 z 25 czerwca 1985 r. o Hiszpańskim Dziedzictwie Historycznym. Uzupełnia ją Dekret Królewski nr 111 z 10 stycznia 1986 r., pełniący równocześnie w stosunku do ustawy funkcję wykonawczą²⁴. Ustawodawstwo to w sposób niezwykle wyraźny podkreśla narodowy charakter dziedzictwa kulturalnego. Skonstruowano pojęcie Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego (Patrimonio Histórico Español), którego „ochrona, powiększanie i przekazanie przyszłym pokoleniom” jest celem ustawy (art. 1 ust. 1)²⁵. Jego skład stanowią (art. 1 ust. 2 ustawy):

1. nieruchomości i przedmioty ruchome o znaczeniu artystycznym, historycznym, paleontologicznym, archeologicznym, etnograficznym, naukowym i technicznym,

2. dziedzictwo dokumentacyjne i bibliograficzne,

3. warstwy i strefy archeologiczne,

4. przestrzenie naturalne, ogrody i parki posiadające wartość artystyczną, historyczną czy antropologiczną.

Co ciekawe, ustawa nie zawiera definicji pojęcia „dobra kultury”, lecz korzystając z metody kategoryzacji ogólnie określa dobra podlegające ochronie. Art. 9 posługuje się nazwą „dobra o znaczeniu kulturalnym”. Aby obiekt mógł otrzymać taki status, posłużono się metodą klasyfikacji, na którą powołuje się art. 9 ust. 1 ustawy. Stanowi on, że „zostaną otoczone szczególną ochroną i opieką dobra składające się na Hiszpańskie Dziedzictwo Historyczne, ustalone w sposób indywidualny przez niniejszą ustawę lub Dekret Królewski jako posiadające znaczenie kulturalne”²⁶. W tym celu wymagane jest przeprowadzenie odpowiedniego postępowania administracyjnego. Jego skutkiem jest wpis określonego dobra do inwentarza lub uznanie go za mające znaczenie kulturalne.

Sporządzony został Inwentarz Generalny (Inventario General), w którego skład, w myśl art. 26 ust. 1 ustawy, wchodzi te dobra ruchome i nieruchome, które wykazują szczególną wartość, lecz nie mogą być uznane za mające znaczenie kulturalne. Postępowanie w tej sprawie wszczynane jest z urzędu lub na wniosek uprawnionych podmiotów (którymi są właściciele lub posiadacze dóbr). Organ prowadzący postępowanie jest zobowiązany do wydania decyzji o włączeniu obiektu do Inwentarza w terminie czterech miesięcy od daty jego wszczęcia.

Dobra ruchome mogą być także zakwalifikowane do grupy dóbr o znaczeniu kulturalnym. Następuje to również na skutek przeprowadzenia postępowania administracyjnego. Wniosek o jego wszczęcie winien być zaopiniowany przez jedną z tzw. instytucji konsultacyjnych administracji państwa (instituciones consultivas de la Administración del Estado)²⁷. Decyzja musi zostać wydana w terminie dwudziestu mie-

22. Tamże.

23. Tamże.

24. Ley n. 16 de 25 de junio 1985 del Patrimonio Histórico Español oraz Real Decreto n. 111 de 10 enero 1986, de desarrollo parcial de la Ley n. 16 de 25 de junio 1985 del Patrimonio Histórico Español. Obydwa teskty według: *Beni culturali e mercato europeo. Norme sull'exportazione nei paesi della Comunità*, Roma 1991, s. 569 i nast.

25. *Son objeto de la presente Ley la protección, acrecentamiento y transmisión a las generaciones futuras del Patrimonio Histórico Español*. Pojęcie Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego nie jest terminem wyłącznie ustawowym, ale pełni istotną rolę w polityce państwa wyraźnie nakierowanej na budowę silnej tożsamości narodowej. Jest to w ogóle jedyne w krajach Unii Europejskiej ustawodawstwo, które tak silnie wiąże dziedzictwo kulturalne

z narodem — w jednym z oficjalnych wydawnictw hiszpańskich czytamy m.in.: „dziedzictwo narodowe pełni ważną rolę służąc narodowi hiszpańskiemu jako środek inspirujący rozwój nauki i kultury” („El Patrimonio Nacional cumple además la importante misión de estar al servicio del pueblo español como vehículo de cultura, investigación y docencia”) — por. *Patrimonio Nacional*, Madrid 1922, s. 3.

26. „Gozarán de singular protección y tutela los bienes integrantes del Patrimonio Histórico Español declarados de interes cultural por ministerio de esta Ley o mediante Real Decreto de forma individualizada”

27. Do instytucji takich ustawa zalicza zgodnie z art. 3.2: 1. Zespół Kwalifikacji, Wyceny i Eksportu Dóbr Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego (Junta de Calificación, Valoración, y Exportación de Bienes del Patrimonio Histórico Español); 2. Wyższą Radę Badań

sięcy od daty wszczęcia postępowania. Jeśli jest ona pozytywna, to dobro wpisane zostaje do Rejestru Generalnego dóbr o znaczeniu kulturalnym. Przepisy ustawy wyłączają z tej grupy „*dziela autora żyjącego, chyba że istnieje wyraźne upoważnienie jego właściciela lub gdy w grę wchodzi nabycie go przez administrację państwa*” (art. 9 ust. 4)²⁸.

Włączenie dobra do Inwentarza lub Rejestru pociąga za sobą następstwa w zakresie jego ochrony, zmiany stanu prawnego oraz kontroli wywozu. Celem takiego unormowania jest zapewnienie obiektowi maksymalnej opieki państwa, którego rolą jest zabezpieczenie Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego. Uprawnione organy administracji zobowiązane są w związku z tym do kontroli konserwacji i utrzymania w należytym stanie tego typu obiektów (art. 26 ust. 6 ustawy).

Ustawodawca znacznie ograniczył swobodę przekazywania lub zbycia dóbr sklasyfikowanych. Czynności te dokonywane mogą być jedynie w obrębie administracji państwowej, a ich przekazywanie innym podmiotom przez organy administracji jest zabronione — w art. 28 ust. 1 ustawy znajduje się zapis o zakazie odpłatnego bądź nieodpłatnego przekazywania lub cedowania osobom prywatnym lub firmom handlowym²⁹. Możliwe jest to jedynie w odniesieniu do jednostek prawa publicznego lub instytucji kościelnych. Ponadto podmiot władający dobrem ruchomym mającym znaczenie kulturalne, przed przystąpieniem do sprzedaży ma obowiązek powiadomić administrację o istnieniu takiego dobra (art. 26 ust. 6 ustawy). W sytuacji takiej państwo może skorzystać z prawa pierwokupu w terminie dwóch miesięcy od daty zawiadomienia. Gdy powiadomienie nie zostało dokonane w sposób prawidłowy, państwo może „*skorzystać z prawa przymusowego wykupu od nabywcy dobra w terminie sześciu miesięcy od daty otrzymania wiadomości o zbyciu*” (art. 38 ust. 3)³⁰.

Sankcją za naruszenie przepisów ustawy odnoszących się do sprzedaży czy przekazania dóbr jest uznanie nieważności takich transakcji. Odbywa się to w drodze postępowania cywilnego, a Dekret Królewski formułuje w takim przypadku zarzut naruszenia interesu publicznego i społecznego (art. 44 Dekretu).

Objęcie ochroną prawną dóbr stanowiących Hiszpańskie Dziedzictwo Historyczne rodzi także określone skutki jeśli chodzi o ich wywóz za granicę. Ustawa

określa, które dobra objęte są zakazem wywozu, które mogą zostać wywiezione i w jakich przypadkach zostaje udzielona licencja wywozowa, przy czym eksport dóbr kultury w rozumieniu art. 5 ustawy to: „*wywóz z terytorium Hiszpanii jakiegokolwiek dobra wchodzącego w skład Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego*”³¹. Ustawa wskazuje również organy państwowe powołane do kontroli eksportu. Są to:

1. Ministerstwo Kultury (Ministerio de Cultura) — uprawnione do rozpatrywania wniosków o udzielenie zezwolenia na wywóz,

2. Zespół Kwalifikacji, Wyceny i Eksportu Dóbr Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego — zadaniem którego jest opiniowanie wniosków o wydanie licencji,

3. Dyrekcja Generalna Sztuk Pięknych i Archiwów (Dirección General de Bellas Artes y Archivos) — która wydaje ostateczne zaświadczenie o zezwoleniu na wywóz danego dobra za granicę.

Ustawodawstwo dopuszcza eksport bez ograniczeń takich dóbr, które mają mniej niż sto lat i takich, które nie zostały wpisane do Inwentarza Generalnego. Dotyczy to również dzieł nie wyłączonych z eksportu przez Ministerstwo Kultury.

Bezwzględny zakaz wywozu objęte zostały dobra, które uznano za mające znaczenie kulturalne, a także takie, które mają więcej niż sto lat i nie zostały dopuszczone do eksportu przez administrację państwową (art. 5 ust. 3 ustawy). Konieczne jednak jest w takim wypadku włączenie tego dobra do jednej z kategorii dóbr chronionych przez ustawę.

Możliwy jest, tak ostateczny jak i czasowy, eksport dóbr kultury jedynie w sytuacji, gdy zostaje udzielone zezwolenie wywozowe. Według art. 45 Dekretu do dóbr takich zalicza się:

1. dobra składające się na Hiszpańskie Dziedzictwo Historyczne i mające więcej niż sto lat,

2. dobra wpisane do Inwentarza,

3. dobra mające znaczenie kulturalne.

Organem administracji państwowej uprawnionym do wydawania licencji wywozowej jest działająca przy Ministerstwie Kultury Dyrekcja Generalna Sztuk Pięknych i Archiwów.

Każdy, kto zamierza wywieźć dobro za granicę jest zobowiązany do złożenia wniosku o zezwolenie na eksport. Jeżeli obiekt znajduje się na terytorium wspólnoty autonomicznej, wniosek powinien być

oneroso o gratuito ni cederse a particulares ni a entidades mercantiles.”

30. „(...) la Administración del Estado podrá ejercer, en mismos términos previstos por el derecho de tanteo, el de retracto en el plazo de seis meses a partir de la fecha en que tenga conocimiento feaciente de la enajenación.”

31. „(...) se entiende por exportación la salida del territorio español de cualquiera de los bienes que integran el Patrimonio Histórico Español.”

Naukowych (Consejo Superior de Investigaciones Científicas); 3. Wyższe Zespoły (Juntas Superiores) ustanowione specjalnie przez administrację państwową; 4. Akademie Królewskie; 5. Uniwersytety. 28. „No podrá ser declarada Bien de Interés Cultural la obra de un autor vivo, salvo si existe autorización expresa de su propietario o media su adquisición por la Administración.” 29. „Los bienes muebles declarados de interés cultural y los incluidos en el Inventario General (...), no podrá in transmitirse por título

skierowany do jej odpowiedniego organu. Jeśli wniosek zostanie rozpatrzony odmownie, decyzję tego organu przekazuje się Ministerstwu Kultury, które ma możliwość nabycia dobra w terminie sześciu miesięcy od daty wydania postanowienia (art. 47 ust. 2 Dekretu). Jeżeli natomiast organ wspólnoty autonomicznej nie jest właściwy do rozpatrzenia wniosku, kieruje się go do Ministerstwa Kultury.

W myśl art. 46 Dekretu wniosek o zezwolenie na eksport powinien zawierać:

1. tytuł prawny wnioskodawcy wraz ze zobowiązaniem, iż zezwoli na zbadanie obiektu lub przekazanie go do depozytu,
2. kod identyfikacyjny obiektu (jeśli takowy posiada, a jeśli nie, to oświadczenie, czy wszczęto postępowanie o włączenie go do Inwentarza Generalnego),
3. oświadczenie o wartości obiektu podpisane przez wnioskodawcę.

Jeżeli dobro kultury nie jest włączone do Inwentarza należy ponadto dołączyć do wniosku:

1. dwie fotografie o minimalnych wymiarach 8x12 cm lub reprodukcje na nośniku odpowiednim dla rodzaju dobra, jedna całości i druga przedstawiająca wybrany szczegół,
2. opis techniczny przedmiotu z uwzględnieniem materiału, techniki, wymiarów oraz epoki, szkoły, autora, gdy jest wiadomy, oraz opis bibliograficzny. Jeśli chodzi o przedmioty wykonane z kamieni lub metali szlachetnych, podać należy również ich wagę.

W systemie prawnym dotyczącym kontroli eksportu dóbr kultury w Hiszpanii nie są sprecyzowane kryteria, jakimi winny kierować się organy administracji państwowej rozpatrując wniosek. Podjęto zatem próbę sformułowania takich zasad, postulując jednocześnie nadanie im rangi ustawy³². Natomiast w oparciu o dotychczasową praktykę Generalnej Dyrekcji Sztuk Pięknych i Archiwów ustalono kilka kryteriów, które mogą mieć istotne znaczenie w procesie podejmowania decyzji o udzieleniu zezwolenia. Należą do nich:

1. nadzwyczajne walory estetyczne,
2. bliski związek z hiszpańską historią lub tożsamością kulturalną,
3. istotna wartość dla celów badawczych, historii lub nauki,
4. istotne znaczenie dla kolekcji, której obiekt jest częścią,
5. niedostatek obiektów podobnego rodzaju w Hiszpanii,
6. charakter podmiotu zagranicznego chcącego nabyć obiekt — np. państwo lub muzeum tradycyjnie współpracujące z instytucjami hiszpańskimi,

7. znaczenie dla prawidłowego upowszechniania kultury hiszpańskiej za granicą³³.

Jak łatwo zauważyć pierwsze pięć kryteriów przemawia za odmową wydania licencji, zaś pozostałe dwa mogą przyczynić się do pozytywnego rozpatrzenia wniosku i wydania zezwolenia na wywóz danego dobra kultury. Na organie rozpatrującym wniosek spoczywa obowiązek rozważenia wszystkich argumentów i podjęcia decyzji.

Gdy zgoda na udzielenie licencji wywozowej nie zostanie wydana, państwo za pośrednictwem Ministerstwa Kultury ma prawo pierwokupu obiektu w ciągu sześciu miesięcy od daty wydania postanowienia. Gdy termin ten nie zostanie zachowany, państwo traci przywilej pierwokupu, a obiekt zostaje zwrócony właścicielowi.

Zezwolenie wywozowe podlega stosownym opłatom (art. 30 ustawy). I tak:

- przy wartości obiektu do 1.000.000 peset — opłata wynosi 5%,
- przy wartości wahającej się od 1.000.001 do 10.000.000 peset — 10%,
- przy wartości do 100.000.000 peset — 20%,
- przy wartości przekraczającej 100.000.000 peset — 40%³⁴.

Jak widać wysokość opłat uzależniona jest od rzeczywistej wartości obiektu zadeklarowanej przez wnioskodawcę. Do wniesienia opłaty zobowiązane są podmioty, którym licencji udzielono. Opłaty są przekazywane na rzecz Skarbu Publicznego i tworzą fundusz, z którego nabywane są dobra włączane następnie do Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego.

Przewiduje się zwolnienia od opłat w następujących sytuacjach:

1. eksportu dóbr ruchomych dokonanego w ciągu dziesięciu lat po legalnym imporcie tych dóbr i gdy zostały uznane za mające znaczenie kulturalne,
2. eksportu czasowego dóbr ruchomych,
3. eksportu ruchomych dóbr autorstwa osób żyjących.

Instytucja czasowego eksportu dóbr kultury spełnia istotną rolę w prezentacji hiszpańskiego dorobku kulturalnego za granicą. Jest on możliwy po uprzednim uzyskaniu zezwolenia, które musi dokładnie określić czas trwania wywozu, warunki powrotu dobra do kraju i inne gwarancje eksportowe (art. 53 Dekretu). Maksymalny nieprzerwany czas pobytu obiektu za granicą nie może przekroczyć pięciu lat. Można go przedłużyć do lat dziesięciu, gdy chodzi o dobro o znaczeniu kulturalnym, w pozostałych przypadkach zaś — do lat dwudziestu. Po upływie terminu określonego w zezwoleniu dobro musi powrócić do

32. Por.: J. D. G. Campos, M. V. Soriano, op.cit., s. 118-119.

33. Tamże, s. 119.

34. Por. B. M. Gremades, *Fiscalité: Rapport pour l'Espagne* (w:) *International Sales of Works of Art*, Paris-New York 1990, s. 349.

Hiszpanii. Nie spełnienie warunków dotyczących wywozu czasowego jest w świetle ustawy uważane za eksport nielegalny (art. 31 ust. 2)³⁵. Warto dodać, że w wypadku eksportu czasowego państwu nie przysługuje prawo pierwokupu.

Ustawa zawiera również postanowienia o kontroli eksportu ruchomych dóbr importowanych, takich „których import został zrealizowany legalnie”³⁶. Mogą one zostać wyeksportowane po uzyskaniu licencji wywozowej. Dobro importowane nie może jednak zostać uznane za posiadające znaczenie kulturalne, jeżeli od jego importu nie minęło dziesięć lat. Po upływie tego terminu zostaje poddane ogólnemu reżimowi prawnemu.

Na zakończenie należy wspomnieć o konsekwencjach wiążących się z nielegalnym eksportem dóbr kultury. W myśl prawa hiszpańskiego dobra ruchome stanowiące Hiszpańskie Dziedzictwo Historyczne wyeksportowane bez zezwolenia przechodzą na włas-

ność państwa (art. 29 ust. 1). Konstrukcja ta uważana jest za „prawny instrument chroniący dziedzictwo kulturalne”³⁷, zapewniający pozostanie dobra na terytorium Hiszpanii. W stosunku do dóbr wyeksportowanych niezgodnie z obowiązującymi przepisami winny zostać podjęte działania w celu ich całkowitego odzyskania (art. 29 ust. 2). Nielegalny wywóz dóbr kultury uważany jest za przestępstwo przemytu, a ustawa wprowadza zasadę solidarnej odpowiedzialności wszystkich osób, które brały w nim udział. Za osoby takie uważa się również te, które przez działanie lub zaniechanie wywóz taki ułatwiły lub umożliwiły (art. 75 ustawy). Wykroczenia administracyjne w zakresie bezprawnego eksportu karane są:

1. grzywną w wysokości czterokrotnej wartości wyrażonej szkody, gdy jest ona wymierna ekonomicznie,
2. w przypadkach pozostałych — grzywną w wysokości do 100.000.000 peset.

35. „El incumplimiento de las condiciones para el retorno a España de los bienes que de ese modo se bayan exportado tendrá consideración de exportación ilícita”.

36. „Los bienes muebles cuya importación haya sido realizada

legalmente...” — Art. 32.1.

37. Szerzej na ten temat: J. D. G. Campos, M. V. Soriano, op. cit., s. 123.

Control over the Export of Cultural Goods in Spanish Law

The original absence of regulations concerning control over the export of cultural goods and the subsequent ineffectiveness of the law and decree of 1926 and 1933 led to a considerable departure of works of art from Spain. Growing export finally became the reason for the preparation of a new law on protecting cultural heritage from export; from 1985 it remains binding in the form of a law and an executive decree. In accordance with the letter of this law, Spanish historical heritage includes all mobile and immobile cultural goods and the so-called documentary, bibliographic and ethnographic heritage. A general inventory of particularly valuable objects is accompanied by a general register of goods of a widely comprehended cultural character. Basically, the sale or transference of objects contained in those registers is only possible within the range of state administration and public institutions. Unhindered export, on the other hand, is feasible solely as regards works

of art less than a hundred years old, not recorded in the inventory and not excluded from export by administrative decisions.

The remaining cultural goods require obligatory export licences. The latter are issued by the General Directory of the Fine Arts and Archives in the Ministry of Culture. Properly formulated motions are examined upon the basis of criteria which ensure the protection and retention of the most important components of cultural heritage. In case of a negative decision, the state proposes a six-month term for the redemption of the questioned object. The procedure of granting a licence is connected with a necessary payment whose size, and increase, depends on the value of the exported historical relic. Cultural goods exported without due permission are confiscated and persons involved in smuggling are punished with high fines.